

Radio - käsikiri.

Hamburg, DP University Study Centre.

Inglismaa, ameeriklasena ulatan sulle kaks saatsimehelikkuses. Peale kooselu sinuga kolmel sõjaastal ja üle aasta Inglise tsoonis Saksamaal, minu võlg Teile on suur. Olete mulle õpetanud palju asju elust ja kuidas elada, see on ühele inimesele hea teada. Nüüd ma tahan teile teada osa sellest võlast jutustades teile loo, milles leiute mõtte, mis võib kasulik olla mõnekski heaks teoks.

Soovin, et võiksin olla üksi teiega tule sares, junas tass kuume Inglise teed või istudes / ühe maa-kõrtsi vaikses nurgas klaasi õllega. Sest see on inteliantsus jutt, mida jutustatakse siis kui keha on lõtvunud ja vaim vastuvõtlik. Seal on tegemist inim- vaimuga, kuidas seda kunagi ei saa võita kui ta on toetatud usust ja armastusest ja taldetud julgusega.

Veidi üle aasta tagasi, ühel külmal talveõhtul, ma saabusin Hamburgi. Vana sõjaväe-veoauto, mis tõi meid Hollandist, veeres mööda "Autobahn'i", ronis läbi varemetes linnade ja pimedate tänavate ning peatus lõpuks moodsa kindlustus-ehituse ees, mida tuntakse "Deutscher Ring'ina". See oli muudetud hea meelega laagriks tuhandetele põgenikele, kes olid voolanud kokku igast Saksamaa nurgast ja esindasid mitmeid rahvusi. Siin neid toideti, majutati, seati nimekirja - valmis tagasipöördumiseks oma kodudesse. Aga olid mõned nende hulgas, kes ei saanud tagasi pöörduda. Mahajäetuna võõral maal, nad olid sunnitud paigal püsima ja ootama.

Aga vilgas vaim ja elav sõda peavad jätkama tegevust. Usk, lootus ja armastus pääsevad hukkumisest ja kui nad on hingestatud julgusest, mitte üksi ei toeta vaid sunnivad meid tegudele. Säärased teod võivad takistusi ja tihti kannavad meid üllatavalt kaugemale.

Ma ei unusta kunagi esimest pühapäevahommikut jaanuaris 1946, päiksevalgus tungis läbi paigutatud ruutude tuppa ja paistis ebaarmetlikult omapärasele koosolekule, mis esindas sõjaväe, DP-sid, Inglise sõjaväevalitsuse osakonda ja Deutscher Ring'i UNRRA Team'i. Nad esindasid Inglismaad, Kanadat, Ameerikat, Hollandit, Belgiat, ja Latit.

Seal nad istusid ja julgelt arutasid ühte ülikooli. Abistatud ja tegelikult õhutatud Francis Galbis'e poolt, põgenikust prorektor

Riia Ülikoolist Lätis.

Avameelselt, olin hämmastunud sõrasedest ettevõtlikusest. Endise ülikooli professorina teadsin liigagi hästi keerulisust ülikooli elus ja selle valitsemise keerdkäsimusis, mis esinesid juba normaalses ühiskonnas rahu ja külluseaegadel. Aga mõte asutada ülikool keset kaost, kui isegi hädavajalikku elamiseks oli raske saada, oli mingi ülijulge seiklus, millest ei või keelduda. Pean selgitama, et sel ajal meil ei olnud veel lehtegi paberit ~~või-alla~~, pliiatseid, ei midagi peale kavatsuse. Sellest hoolimata sel jaanuari-pühapäeval * arutati läbi üldine kava ülikooli jaoks.

Kui alustasin tööd ettevalmistava komiteega, sain kohe kaasatõmmatud nende julgusest ja nende tahtest suilitada ja saavutada. Nad olid põgenik-professorid, kaotanud oma kohad, millistes paljud neist olid esinenud lugupeetud ja jõukate meestena, nende tulevik oli teadmata. Meile oli jäänud vaid kulgeda päevast päeva, sõrasedena nagu need päev olid - mõned isiklikud omandid, voodi ülemajutatud ruumis, supp ja aeg-ajalt mõne Punase Risti paki sisu. Ameeriklasena, kes harjunud küllusega, nende meelekindlus ja üle kõige nende otsus edasi jõuda, äratas minus imetlust.

Tuli leida ehitusi pommitatud linnas, kus iga ruumi nõudmine oli võimatu. Varustus? Isegi sõjaväga sunniti kokkuhoiule. Sisustus, mööblid? Ei midagi olnud valgistamisel ja olemasolevad tagavarad olid juba rekvireeritud. Siis oli veel lihtne ülesanne - elektripirnid, ühtegi polnud aga ametlikult saada. Akadeemilisest küljest: tuli leida põgenik-professoreid, nende kvalifikatsioon kontrollida, reisuvõimalused korraldada.

Professor Gulbis kutsus kokku ajutise rektoraadi koosoleku. Prof. dr. Üpik, Eesti astronoom, komponist, oli Eesti Rektori; Prof. dr. Dunsdorfs, Majandustedlane, sakudijuht, Läti Rektori; Prof. dr. Stanka, õigusteadlane, Leedu esindaja Haagist, Leedu Rektori. Kui ma istusin seal ja kuulasin imetlusega, ma teadsin, et siingi tee leiteks.

Majutamisprobleem - Jah, esimene lükk anti kui "Deutscher Ring" võeti ära Hamburgi Saksa politsei peakorteriks. Aga meile anti üks barakk-laager, 3 minuti tee eemal, ühel endisel surnuaial, mis hilisemal ajal oli Zooloogiliseks aiaks, n.n. Zoo laager. Me saime palju nalja selle nimega. See laager oli näinud palju raskeid päevi, kord Saksa tööliste-laager, siis transiit-laager tuhandetele põ-

genikele isegi nii kaugetest maadest nagu Hiina ja Tsilli. Nagu ütles ameerika zargoonis : ma sain tublisti läbipekstud. Ühe noore leedu inseneri - Drivianskis'e juhatusel, "julgestati puud lehti kandma, lilled õitsema", ahjud korda, ehitused vihmakindlaks ja värvituks, inimesed õnnelikkudeks. Ma ei ole kunagi näinud nii tegevuses ja elu-jaatavat kohta kui Zoo-laager. Ja keegi ei küsinud, millega see lõppeb. Arstlikud ja hambaarsti- kliinikud, mis ehitati rusudest, olid esmajärgulised. Üks barakkidest seati üles - kauplus, kingsepp, rätsep, habemeajaja ja isegi iludussalong, millel oli üks juustekuivatusmasin, leidsid seal ka koha. X Aju- tine kee- katse-kool professorite lastele, kus ainult inglise keelt kõneldi, oli erilise huvi objektiks külastavatele ülemustele.

Maailliõpilased valmistasid värvirikkad aknakardined endistest Saksa laevastikulippudest, lillepotid tina-anumatest, leiutusi pidus igal sammul .

15 minuti tee eemal, U-Bahni ääres oli Alsterdorf'i laager. Väikesem, ja - nagu elanikud väitsid - esmajärgulisem kui Zoo laager. Kui ülikool kasvab, muutus see ajutiseks ühiselamuks üliõpilastele. Selle laagri lipumastis lehvis uhkelt Inglise lipp ja D.P. ülikooli lipp - kolm kuldset triipu, lainelised nagu Baltimerigi, iga triip ühe Balti rahvuse märgiks, valgel tagapõhjal, mis muutus hallikaks ja aja möödudes.

Üle tänava Zoo laagrist, me avastasime ühe ehituse varemed, mis oli kunagi olnud naabruseks oleva "Hochschule" Juhataja-majaks. See oli saanud pommitada, ümberehitatud ja kasutatud Saksa tuletõrje valvepostina, hiljem korteriks Inglise sõjaväe valvuritele, kes varasematel päevadel olid valvanud Zoo laagrit. Rekvireeritud skpetiliselt

Linnapealt, me saadsime ta korda. Kõik muutus vastuvõturuumiks meie sekretäriaadile, mis töötas endistes sõugi - ja elutubades. Ruumid ka seinakapid riulitega olid esmaklassilised seesolijate asjadele. Magamistoad olid ametruumideks UNRRA ja Ülikooli ametnikele. Ja vannitoas oli esmajärguline fotolaboratoorium. Keldrisse asutati perekond Dzilnas, lätlased, kes võtsid kohe oma hoolde alla maja, õue ja - meid endid.

Misjäre lõpuks meil olid ruumid, milledes magada, süüa ja õppida, ja ametruumid, aga ikka ei mingit õiget kohta õpperuumide ajaks. Sõjaväelased tegid ettepaneku, et osa ühest hoonest hiiglaslikus ja kord nii kuulsates Blohm & Voss laevatehastes on ehk veel säilinud ja nii

me kihutasime sinna, dokipäsu load kões, meie mõirgavas jeepis, tundedast taevast voolava vihma kões. Läbistanud tunneli Elbe jõe alt me saabusime ühele saarele ja leidsime põhjalikke purustusi. Suured kraaned lamasid täismurga all, üleskistud raudtee-rööpad, purustatud kuivdokid ja ehitused. Ainult kaks korda Administratsioonihoonest olid korras. Lodev ana uksehoidja rebaldunud riietes tervitas meid ebamäärase zestiga ja vankus minema. Kui astusime eskotta, paistis taevas meie peade kohalt ja vihma tilkus Hindenburgi rinna-kujule, mis tõusis oma aluselt rusude kohal. Vihm jooski üle selle õnnetu nio ja tõi nagu mingi sümboli ühest lõõdud rahvast. Teisel korral, esiküljel, ühes paigatud seintega ruumis, mis täidetud moonutatud mööbliga, istusid mõned näljastena paistvad mehed mustades mantlites. Varemini küllane laevatehase juhid, võimuga, mida võib võrrelda ehk ainult Clyde'i pangaga, nad olid mõistetud jälgima kõige selle likvideerimist, mis oli üles ehitatud nii suure hoole ja pingutustega. Neil oli heameel meie ilmumise üle, peale väikest sis-sojuhatust ja sigarette nad avanesid ja rääkisid meile Hamburgi 43 Linnaajaloo Muuseumist. Peale raskeid pommitamisi 1944 aasta juulis nad olid paigutanud mõned osakonnad nendesse ruumidesse, olid aga hil-juti need jälle vabaks annud.

Me ruttasime tagasi jeepi, jälle läbi tunneli, möödusime suurest ja groteskselt idealiseeritud Bismarkist kujust, ja jõudsime kohale. Muuseum oli saanud pommitada ja kogu ehituse tagakülj oli varemetes. Kaupmehed olid end sisse seadnud ruumides, mis elavalt meenutas küi-des vanadel aegadel need siirdusid katedraalidesse, eluruumi puudu-sel. Kas polnud ka Benjamin Franklin õpipoisiks ühele trükikoja omanikule, kelle ruumid olid Bartholomew'si katedraalis?

Me leidsime viis laamiakõlbulikku ruumi ja arvestasime, et on või-malik korda seada veelgi 28 - 30 neist. Rekviireerisime kaks kolman-dikku muuseumist, jättes ühe kolmandiku muuseumi-võimudele. Summad kordaseadmiseks saime Burgomaster'i fondist, millest me ei teadnud midagi, mis näis aga omavat tohutut suurust. Viis kuud üliõpilased ja Saksa tööliselised töötasid, et seada korda seda ehitust. Esmalt jätkus töö jõudsasti aga kui toidunormide kaloriväärtus vähenes ilmutasid tööliselised väsimust. Me pidime paluma materiale igalt ohvitserilt, kel-le kontrolli alla need kuulusid, sest see oli päevadel enne sõjaväe-valitsuse Majandus^{harude} loomist ja polnud seada ei naelu, klaasi ega tsementi. Kihutasime jeep'iga ja nurusime. Briti/ Kui

saine kontrollõhvitseer niikaugale, et ta tuli vaatama tšõd Muuseumi juures ja nägi valmistust, millega seda tehti, saime kohe midagi mida vajamine. Klaas oli aga harukordne, nii me kasutasime lametatud ja halli värviga ületõmmatud konservikaste.

Suur põnnitadassanud aken õuetrepi juures oli täiesti kadunud. Me katsime selle laudadega, värvisime halliks ja selle peale asetasime kolme Balti riigi vapid, värvides, ja kaheksa fakulteedi omad must-valges, omavahel seotuna akadeemilise tamme okstega. Pögenik - kunstnik Krumins, on Riist. Tema inspiratsioon tugines teatud määral minu poolt tulevatele NAAFI sigarettidel. Üks tore, väike mees, me kunagi ei unusta tema ümmargust pead, mis rippus nagu õun peenikese varre otsas, kummardudes kaks sõrme südamele, ja tänades. Meil oli vastastikust simpaatiat - mina olen ameeriklane; temal oli õde Bostonis.

Asja nimetatud mitte-natsi muuseumikuraator, dr. Havenrick, nähes seda põgenike poolt tehtavat valmistatud tšõd, kutsus oma väikese ametkonna kokku ja laustas ka omalt poolt vihase ägedusega oma osa ülesehtimisega. Septembris nad avasid ametlikult, ühe tõeada näitusega Hamburgi kaubanduslikust ajaloo. Avamiskõnes ta avaldas meeldivalt tänu põgenikele, kes kaugel kodudest, jälitatud kindlustusest ja lootusetusest, omasid küllalt julgust ja ~~h~~ usu, mis nii tugevad, et rajada ülikooli, ja mida toimides nad annavad lootust ja võimaluse sadadele endi noortele ja ergutuse temale endale ja kaastöölistele muuseumis.

Nüüd oli ülikool lõpuks saanud koha loengusaalideks, mitmeti parema kui oli Hamburgi Ülikoolil või Kiili Ülikoolil. Sõlmiti leping Bismarck'i nimelise kooliga, et kasutada nende keemia - laboratooriumi, teine leping Linnaradamatukogu kasutamiseks ja samuti Maria-haigla meile arstiteaduse üliõpilaste jaoks. Jagades osa meie küttesaine ~~h~~ normist Hamburgi Ülikooli Anatoomilisele Instituudile, võimaldati meile osa ~~h~~ ajast kasutada nende ruume ja varustust. Ka observatoorium ja planetaarium ~~tehti~~ tehti meile kättesaadavaks. Inglise sõjavägi lubas meil kasutada P ostia ~~tehti~~ võimalat ja varustust ja suurt ~~h~~ Rothenbaumchausse ~~mängu~~ mänguväljakut meie Kehalise kasvatuse fakulteedile.

Aga mis rääkida varustusest selles maailmas, kus iga tool oli hinnaline ja kus kirjaühikuid kasutati rohkem kui üks kord! Me tundisime ühte põgenikku Guatemalast, kes teadis ühte meest,

kes teadis meest, kes oli kuulnud ühest tööstusest Westfaalenis. Me organiseerisime mõned veoautod ja teostasime rännaku. Avastasime mõhisada tooli ja lauda, mõned koolitahvlid ja joonestuslauad. See oli 80 G vorni esimestel päevadel, elu oli ikka veel natukene metsik. Me olime varustanud oma ametiruumi mööbliga, mida Kehalise kasvatus osakond tõi Deutscher Ringist, ma kardan, et - õõsel. Kuidas me muretsesime mikroskoobid, noonestustarbed jne. on liiga komplitseeritud, et meenutada või siinkohal jutustada.

Agas ^{too} ~~meile-meenu~~ lugu herbaariumist, mis oli Berliini kaasa võetud ühe Riia Ülikooli professori poolt. Ta sai hiljemini surma ühel õhurünnakul ja Professor Apinis avastas selle; herbaarium transporteeriti Hamburgi ja selles on üks maailma täielikumaid kollektsioone Aasia samblaliikidest.

Blohm ja Voss loovutasid meile mõned tehnilised raamatud, keemikaale ja keemia-laboratooriumi varustust, mis seadsime ülesse viies muuseumi ruumis.

Siis Mr. Priede, noor lüti lõpetaja Riia Ülikooli Masinaehitusosakonnast, astus meie ellu. Ta oli välimuselt õrn nagu tütarlaps, aga tema ja ta kaastöölised teostasid hiilgesaavutuse Masinaehitusosakonna laboratooriumi konstrueerimisega. Kiili laevatehastes ta lei-dis ühe purustatud veemuraja. UNRRA korjas tööriistu ühest mahajäetud vabrikust Schleswigis, ja Mr. Priede lisas need oma haruldasele kogule. Tööriistade küsimus on meile kogu aja teinud muret ja nende puudus ei võimaldanud nii mõnegi kavatsuse täideviimist. Siis saabusid uudised, mis andsid võimaluse ja tööstid Priede mingit liiki inseneride tavasse. Hulk masinaid, tööriistu ja füüsika-laboratooriumi seadeldisi, mis sakslaste poolt sõjasaagina kaasa võetud Vytautase Ülikoolist Kaunasest, avastati ühe leedu põgeniku poolt. Alustasime läbirääkimisi UNRRA ja sõjaväevalitsusega ja kogu komplekt saadeti meile, paigutatult kaheksateistkümnemele UNRRA veokile. Mõned professorid ja üliõpilased, kes kasutasid seda varustust praegu, kasutasid seda Leedus enne sõda.

Aga see on erakordne juhus. Tavaline oli tunda puudust, asuda otsingutele, nuruda, laenata ja varastada. Sest meie Ülikool kasvas hoolimatute seikluste ajajärgul ja me kasutasime piraadi-võtteid, nüüd oleme asustamise perioodis, ükeluisem kuid kindlam, enam rahuldustpekkuv aga vähem erutav.

Nii mitmeid kordi meie piraadi-ajajärgul me tundsin end üksinda

maailmas. Ja oli midagi mingi uhke, kibestunud, noorte inimeste väärtus meie hoiakus, aga me olime üksinda. Me tervitasime seepärast vaimustusega Mr. Frykholm'i World Student Relief Association'ist, mille peakorter Gen'is. Ta korraldas meile abi - õpperaamatuid Sveitsist, paberit Rootsist. Paber kasutati, et trükkida õpperaamatuid, nii muudeti kogu see saadeti väga kenaks pakiks, sisaldades haridust ja lootust 1200 üliõpilasele. The Lithuanian Relief Association New York City's saatis 800 raamatut Breemeni, UNRRA veokid tõid need Hamburgi. Balti Humanistlik Ühing Stockholmis saatis õpperaamatuid ja ajakirju. Gospel Mission Londonis saatis teoloogilist kirjandust, Mr. Long isiklikult saatis väärtuslikke pakke riistusega, niidi, seapaneelte ja muuga. Mrs. Baltramaitis Chicago'st, ühe Leedu ühingu sekretär, saatis ühest tantsuõhtust saadud tulu mile "Encyclopaedia Britannica" nöl. Laevetransport - raskuste tõttu iga köide saabus üksikult : See viivitus oli piinarikas, aga kogu komplekt on nüüd meie raamatukogus, samuti suur arv perioodilist kirjandust. Demobiliseeritud sõjaväehvitserid, ülikooli sõbrad, saatsid vahel oma erakorralisi kogusid. Ma sõitsin jeepiga Breemeni ja laadisime selle täis USA sõjaväekoolide käsiraamatute ja õpikutega, mis jäeud maha lahkuvate väeosade poolt. See oli viis, kuidas ülikool võttis kuju.

YMCA - YWCA (ja NMKU - NNMKU) annetasid spordivarustust ja muusikariistu. Kehalise kasvatuse fakulteed tuli toime hiilgava esinemisega 25-ndal mail, oli aga varsti peale seda sunnitud kitsendama oma kave - 1500 kalorit polnud küllaldased ekstra energia jaoks, mida vajati.

Ja nüüd akadeemilise külje juurde !

Ülikooli administratsiooni staap sisaldas Presidendi, kolm Rektorit (üks igast rahvusest), Senat, Dekaanide nõukogu ja kaheksa fakulteedide ja osakonna juhatajat. Iga ametkoht täidetakse demokraatlike valimistega. Sekretariaat koosneb kolmest jaoskonnast, esindades igathte kolmest Balti riigist. Sadaseitsekümmend professorit valiti hoolikalt võttes aluseks nende teaduslikku taset ja kogemusi ülikooli õppetöös. Igal fakulteedil on õppejõudude kogu, mis segu professoritest, abiprofessoritest, lektoritest ja assistentidest kõigist kolmest riigist. Üldiseks keeleks on Saksa keel, kuigi kursused õpetatakse Inglise keeles ja emakeeles. Mitmed nendest meestest on nüüd jätkamas uurimistööd, mis on juba resulteerunud kahe-

PEDAGOGIKA
ARHIIVMUUSEUM
K 36520-3

kümne nelja algupärase väitekirjaga ja arendanud teaduslike tööde vahetamist posti teel, isegi nii eemalasuvate ülikoolidega nagu on seda Chicago ja Genfi ülikoolid.

Üliõpilasi on üle 1000, ^{mehi} ja naised. Nende vahepeal katkestatud õpingute tõttu on nende keskmine vanus veidi kõrgem kui tavaliselt. Nende nimed esitati esmalt laagri-komandantidele, UNRRA või põgenike -komitee ametnikele. Koostati nimekirjad, milledest kandidaadid valiti Rektorite ja nende komiteede poolt. Iga üliõpilase kvalifikatsioon kontrolliti hoolikalt. Ta pidi olema käinud ülikoolis või kolledžis oma kodumaal ja sellest lahkuma heade teadmistega, või ta pidi olema valmistanud end ülikoolile mõnes tunnustatud gümnaasiumis oma kodumaal.

Ei ühtegi diplomi garanteerita lõpetajale Hamburgi ~~DP~~ DP Ülikoolist. Talle antakse tunnistus, mis sisaldab hulka ja kvaliteeti tehtud tööst. Mitmed professorid on mulle rääkinud, et keskmine töö, mis tehtud üliõpilaste poolt on isegi parema kvaliteediga kui kodu-ülikoolides.

Ülikoolil ei ole Chartat, teda juhitakse ainult ühe eeskirja järgi, mis antud ühinemult UNRRA ja CCC-e Haridusharu poolt. Ülikoolil ei ole mingit eelarvet. See on kasvanud, nagu nägite, peaaegu täiesti, kui võib nii öelda - Jumala armust.

Möödunud aasta eest professorid ei saanud palka, aga möödunud nädalal nad said oma esimese kuutasu Pioneerkorpuse Töö-osalt Hamburgis. Vahepeale paljud nendest andsid kõik mis neil oli ülikoolile, mis oli hakanud tähendama nii palju nende elus.

Kuu aega tagasi saabus tunnistus kui ilmutis - Ülikooli anti võimalus lahkuda oma detsentraliseeritud asukohast Hamburgis ja asuda ümber Allenby Barakkidesse, endine ülinõudne Lennuväe kool Pinnebergis, ainult 20 kilomeetrit Hamburgist. Siin maa-ümbruses, majutatud moodsasse puu ja kiviehitistesse, küllaldase maaga aia jaoks, ruumiga laboratooriumitele ja võimalustega säilitada ja veelgi suurendada ühis-sidemed, mis nii töökalt sõlmitud möödunud aastal Hamburgis, Hamburgi D.P. ülikool astub uude järku oma arengus.

Ja nüüd, armsad sõbrad, Inglismaal, või ükskõik kus te viibite, minu lugu on jutustatud. Ja mulle näib, kui mõtlen sellele, et see ei olegi ainult lugu kuidas üks ülikool kasvas välja eimillegist, kuidas korraldatud süsteem arendati välja koostööst, või kui hästi UNRRA ja Saksamaa Kontrollkomisjon on täitmas oma ülesandeid, või kuidas

PEDAGOGIKA
ARHIIVMUSEUM
K 36520-3

herra põgenikud, ajalõigatuna minevikust, ainult olevikuga, on leidnud tuleviku, vaid ennemini mulle näib, et see on lugu sellest, kuidas inimvaim paneb end maksma ja tuleb võidule halva saatusse kiuste. Kuidas seda kunagi ei voideta, vaid kuidas see toetatuna usust ja armastusest ja hingestatud julgusest alati jätkab oma järeleandmatut ja imetletavat edasimarssi.